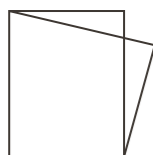

Det affektive samfunds udfordringer af pædagog- og lærerprofessionerne

Peter Østergaard
Andersen, lektor
emeritus, Institut
for Kommunikation,
Københavns
Universitet

Kan og bør man f.eks. som professionsarbejder have kendskab til, hvordan børns, unges og voksnes affekter og affektmønstre fremkommer og fungerer – også når de i høj grad er sammenvævede med deres forbrugspraksis? Kan og bør professionsarbejdere diskutere den positive psykologis dominans på det pædagogiske område og opsøge andre forståelsesrammer, der kan udfordre den positive psykologis herredømme? Kan og bør professionsarbejdere i højere grad forholde sig til børn og elever samt sig selv ud fra et bevidst affektivt socio-kulturelt tilhørsforhold?

'Det affektive samfund' er en betegnelse, der med øget styrke er fremkommet

inden for især det sidste årti, og som henleder opmærksomheden på, at et bredt udvalg af processer og bevægelser i samfundet, der måske tidligere var – eller i det mindste forventedes at være – præget af rationelle overvejelser, nu snarere søges forklaret ud fra affektive omstændigheder og kræfter. Den såkaldte 'affektive vending' er blevet diskuteret inden for humaniora og samfundsvidenskaberne, bl.a. som en reaktion på de dominerende diskursanalysers fokus på sproget, men er formentlig kun i mindre grad kendte af lærer- og pædagogprofessionerne. Jeg vil i artiklen beskæftige mig med tre problematikker, der kan rejses i forbindelse med den betydning, det affektive samfund har

Det affektive samfunds udfordringer af pædagog- og lærerprofessionerne

Som så mange andre akademiske arenaer lider også affektdiskussionen under et syndigt rod med hensyn til **begrebsdefinitioner**.

for professionerne. Den første drejer sig om, at affekter i stigende grad gennemtrænger alle samfundsmæssige sammenhænge og er tæt knyttet til den brug, kapitalismen gør af dem. Den anden problematik omhandler en tendens til i stigende grad at hæfte sig ved affekter og følelser, der helst skal opfattes som 'positive', mens andre affekter og følelser trænges i baggrunden. Den tredje problematik angår det forhold, at affekter og følelser beskrives som alment menneskelige og kun sjældent søges differentieret i et sociokulturelt klasseperspektiv.

Alle tre problematikker opstår eller bliver relevante som udtryk for histo-

riske samfundsmæssige og kulturelle forandringer. Det er hensigten at rejse og belyse spørgsmål frem for at besvare dem. Artiklen er således et problem-indkredsende teoretisk overvejende kultursociologisk og pædagogisk baseret diskussionsoplæg uden ambitioner om at ville pege på umiddelbare handlestrategier eller entydige løsninger.

Affektiv praksis

Artiklen beskæftiger sig med det affektive område, hvor inden for der kun i meget begrænset udstrækning foreligger teorier, der er overbevisende, og som kan samle bred tilslutning (Wetherell 2012; Andersen 2018).

"Som så mange andre akademiske arenaer lider også affektdiskussionen under et syndigt rod med hensyn til begrebsdefinitioner. Der eksisterer ingen konsensus om, hvad man skal forstå ved grundbegreberne 'affekt', 'emotion' og 'følelse', og de bruges derfor helt heterogent i faglitteraturen" (Nielsen 2021, s. 18).

Jeg er i artiklen inspireret af et mindre antal teoretikere, især sociologerne Eva Illouz og Andreas Reckwitz og socialpsykologen Margaret Wetherell, der forstår affekt som 'embodied meaning-making' og som 'affective practice'. Det affektive betragtes her som aspekter af social praksis. Dermed bliver det

affektive meget bredt og vanskeligt at afgrænse. Fordelen ved en sådan bredde er, at der ikke på forhånd udelades vigtige aspekter. Wetherell diskuterer og kritiserer netop helt berettiget mange teorier om det affektive for at afgrænse sig for snævert. Hun betegner affektiv praksis som en sammensat og procesuel størrelse, hvor somatiske, neurale, fænomenologiske, diskursive, relationelle, kulturelle, økonomiske, udviklingsmæssige og historiske mønstre afbryder, aflyser, modsiger, ændrer, bygger og sammenvæves med hinanden (Wetherell 2012, s. 14).

Wetherell beskriver 'affektiv praksis' som "a figuration where body possibilities and routines become recruited or entangled together with other social and material figurations. It is an organic complex in which all parts relationally constitute each other" (Wetherell 2012, s. 19).

Med henblik på at forstå den brede forståelse af det affektive kan det være en hjælp at prøve at gøre op med nogle af de dominerende opfattelser af affekter og følelser. Wetherell peger på tre u hensigtsmæssige opdelinger, for det første opdelingen mellem grundlæggende følelser og følelser som sociale konstruktioner – en opdeling, som fortsat eksisterer hos bl.a. Antonio Damasio; for det andet en opdeling af det kropslige fra det kognitive og bevidste – som eksisterer hos bl.a. Brian Massumi; og for det tredje forestillingen om det indre – at følelser har en inderside og en yderside, hvor indersiden i mindre grad er til at kontrollere og måske kan opfattes som mere autentisk (ibid., s. 17-21).

Den første problematik: Det affektive er overalt

Sociologen Andreas Reckwitz tildeler det affektive en allestedsnærværende betydning i det nuværende samfund. Han taler med begrebet 'singularisering' om en stærk ny samfundsmæssig tendens og skriver, at

"Min hovedtese er, at vi i senmoderniteten er vidner til en samfundsmæssig strukturændring, der består i, at det almene sociale logik viger for det særliges sociale logik. Dette særlige, det enestående, altså det, der fremstår som uerstatteligt og ikkesammenligneligt, vil jeg betegne med begrebet singularitet. Styrende for min teori om senmoderniteten og for moderniteten i det hele taget er altså sontringen mellem det almene og det særegne" (Reckwitz 2020, s. 22-23).

Den senmoderne økonomi er i stadig højere grad orienteret mod singulære ting, tjenester og begivenheder. De varer, den producerer, er i stigende grad af en type, som ikke ene og alene er funktionelle, som de tidligere har været det, men som også især bygger på kulturelle forhold og udøver affektiv tiltrækning (ibid., s. 19). Reckwitz fremhæver, at det særliges logik påvirker "samtlige dimensioner af det sociale – ting og objekter såvel som subjekter og kollektiver – og både rum- og tidslige aspekter" (ibid., s. 23). Det handler om at være unik og særegen, hvilket imidlertid antager paradoksal karakter, fordi det bliver en *almen* forventning at være unik. Stræben efter det enestående og usædvanlige er noget, der også forventes af individerne selv. Det affektivt sammenfiltrede forbrug kan betragtes som handlinger, der helst skal opleves som autentiske og dermed

give mulighed for at kunne være 'sig selv' (ibid., s. 13).

I et historisk perspektiv beskriver Reckwitz, at

"Den industrielle modernitet med dens almene logik og tendens i retning af rationalisering medførte en systematisk følelsesreduktion, men når mennesker, ting, begivenheder, steder eller kollektiver bliver singulariseret og kulturaliseret, virker de tiltrækkende eller frastødende, ja, opfattes kun som singulære, når de påvirker følelserne. Det senmoderne samfund er et affektsamfund på en måde, som den klassiske modernitet aldrig kunne have været det. Dets bestanddele appellerer i høj grad til følelserne – og subjekterne hungre efter at blive følelsesmæssigt påvirket og at kunne påvirke andre følelsesmæssigt for selv at blive betragtet som attraktive og autentiske" (ibid., s. 28).

Reckwitz understreger, at den tidligere tendens til rationalisering ikke forsvinder, men at den ændrer *status*, forstået på den måde, at de to logikker fungerer samtidig, hvor den tidligere dominerende almene modernitet nu træder i baggrunden og den senmoderne singularitetskultur kommer i forgrunden (ibid., s. 30).

Den senmoderne opdragelsespraksis kalder Reckwitz for: "et singulariseringsprogram for barnet. Det hedder sig, at ethvert barn er noget særligt – og skal være det. Ethvert barn opfattes nu som et enestående ensemble af kompetencer, potentialer og særegheder, som det skal opmuntres til at realisere fuldt ud. Det konforme barn uden særegne interesser bliver der til gengæld set skævt til" (ibid., s. 295).

Det handler om at være unik og særegen, hvilket imidlertid antager paradoksal karakter, fordi det bliver en almen forventning at være unik. Stræben efter det enestående og usædvanlige er noget, der også forventes af individerne selv.

Det unikke barn vækker affekter og følelser, samtidig med at det lærer, at det skal efterstræbe forventningerne om at være unik. Også sociologen Eva Illouz viser, at følelser og affekter gennemsyrrer alle dele af samfundet, og lægger især vægt på, at de nu er helt sammenfiltrede med varemarkedet, produktion og forbrug. Det er på og gennem markedet, at mennesker møder hinanden og etablerer kulturelle mønstre og livsstile. Nutidens mennesker lever og ånder gennem appeller til deres affekter via forbrug, de bliver herigennem til følende subjekter og skaber deres identiteter ved at købe, prioritere og nyde forbruget i alle dets afskyninger. Både det at skabe det og at vise det frem på digitale medier er en del af fornøjelsen.

Illouz beskriver den emotionelle kapitalisme som:

"a culture in which emotional and economic discourses and practices mutually shape each other, thus producing what I view as a broad, sweeping movement in which affect is made in essential aspect of economic behavior and in which emotional life – especially that of the middle classes – follow the logic of economic relations and exchange" (Illouz 2007, s. 5).

Det affektive står således ikke i modsætning til kapitalisme og forbrug. Derimod støtter og skaber de hinanden. Det affektive liv tager farve af det, som vi lærer og øver os i som forbrugere og gennem de økonomiske relationers logik. Med andre ord er forbrugeradfærd og følelsesliv hver for sig definerende og muliggørende hinanden, hvor varer faciliterer følelsers udtryk, og følelser konverteres til varer (Illouz 2018, s. 7). Denne tætte sampro-

duktion af emotioner og varer kalder Illouz for 'emodity' (ibid.), en betegnelse for en historisk proces, der påbegyndes kort efter 2. verdenskrig (ibid., s. 10) og gradvist tiltager.

Illouz beskriver, at psykologien tilbyder et nyt sprog og nye teknikker til at muliggøre nye relations- og samværsformer. Dele af psykologiens sprog, betegnelser, begreber og tankefigurer inderliggøres og bestemmer, hvordan det affektive søges oplevet, udtrykt og tænkt.

De her beskrevne generelle udviklingsmønstre er undersøgt inden for mange forskellige områder, f.eks. turistindustri (med vægt på ferier med 'all inclusive'), musik- og filmindustri, produktion og salg af lykønskingskort, psykoterapi samt lykkeindustri. Alle områder virker gennem at skabe bestemte affektive

Den positive psykologi er med til at skabe sine egne nye former for lidelse, utilfredshed og social adskillelse (ibid., s. 192), fordi det nu er det enkelte individs eget ansvar at blive kompetent på **den rigtige og autentiske måde**, sund, livsstærk, lykkelig og fuld af håb.

tilstande og oplevelser, samtidig med at de drives frem af kapitalismens økonomiske logik (Illouz 2018).

Den anden problematik: Følelser skal være 'positive' og subjektet 'autentisk'
Den brede forståelse af affekter, som er beskrevet som den første problematik, er ikke den, som præger hverdagen hverken i almindelighed eller hos lærer- og pædagogprofessionerne. Her hersker en mere snæver psykologisk præget opfattelse, som er interessant at kigge nærmere på, netop fordi den dominerer og reducerer forståelsen af det affektive (Beckem & Zembylas 2018). Sven Erik Nordenbo (1987) afviser de psykologiske teorier over én kam med henblik på at udvikle en 'følelsernes pædagogik', idet alle oversigter over psykologiske teorier om følelser "indledes med en bemærk-

ning om, at der endnu ikke eksisterer nogen afklaret teori" (Nordenbo 1987, s. 254). Alligevel er psykologisk teori og kategorier fortsat ganske centrale for den måde, hvorpå affekter bliver tillagt betydning inden for pædagogikken og blandt professionsarbejdere. Et enkelt aktuelt eksempel er tilbagekomsten af Bowlbys (1994) beskrivelser af det lille barns tilknytningsformer i forbindelse med opmærksomheden om kvalitet og voksenormeringer i daginstitutioner.

Hvor familien traditionelt har været opfattet som privat og som en naturlig ramme om følelser og affekter, betød opbrydningen i familiestrukturerne, væksten i kvindernes indtræden på arbejdsmarkedet og opblødning i køns- og autoritetsformer fra 1960'erne, at vejen blev banet for fremvæksten af en

progressiv og/eller humanistisk pædagogik, som tillagde motivation, medansvar og ændrede former for selvbestemmelse større betydning. Psykologien som teori og videnskab fik ligeledes større indflydelse, efterhånden også som folkepsykologi, og var med til at skabe grundlag for, at børn og unge, pædagoger og lærere skulle kunne opleve tilværelsen i skoler og institutioner som meningsfulde og positive. I lange stræk opfattedes denne bevægelse som 'frigørende', dvs. at den skulle medvirke til, at børn, elever, pædagoger og lærere alle kunne søge at gøre sig fri af tidligere generationers traditioner og mere formelle og rationelt prægede omgangsformer og forventninger. Efterfølgende bliver sagen dog en anden i slutningen af det 20. århundrede, idet selvrealisering og kreativitet blev en efterspurgt og krævet kompetence

på arbejdsmarkedet og dermed forestillingen om selvrealisering igennem arbejdet (Nielsen 2021, s. 63).

Illouz (2007) nævner fremvæksten og accepten af alle mulige forskellige psykologiske test, kategorier og diagnoser inden for psykologi, pædagogik og sundhedsområdet som udtryk for den øgede psykologiske dominans. Det psykologiske sprog medvirker aktivt til at skabe subjekter og subjektforestillinger – hvordan vi forestiller os, at mennesker er og kan være. Opfindelsen af den såkaldte 'emotionelle intelligens' af Daniel Goleman (1997) er et enkelt men markant udtryk for denne gennemgribende psykologisering af det affektive. Psykologiens sprog og tankeformer er blevet en selvfølgelig del af hverdagen og udgør samtidig en stærk styreform.

Edgar Cabanas (2018, s. 182) refererer til Kurt Danziger (1997), når han beskriver, hvordan efterkrigssamfundet har ændret sig til et psykologiseret samfund, og hvordan den 'humanistiske psykologi' med fokus på individuel selvrealisering og lykke indtog en central rolle heri. Inden for de senere årtier har den 'positive psykologi' bygget videre på den humanistiske psykologis fokus på det individuelle menneske, dets selvrealisering og lykke. Centralt står stræben efter autenticitet, som den positive psykologi definerer som at præsentere sig selv på en ægte måde og handle på oprigtig vis, være til uden at forstille sig og tage ansvar for sine egne følelser og handlinger (Peterson & Seligman 2004, s. 29, her fra Cabanas 2018, s. 185). Cabanas viser, hvordan denne forståelse er blevet naturaliseret og gjort selvfølgelig, samtidig med at den er søgt legitimeret via biologiske og evolutionære henvisninger.

Den positive psykologi anbefaler især at fokusere på positive oplevelser, erindringer og perspektiver og dermed se bort fra dem, der kan betegnes som negative og smertefulde.

"Positive emotions also enables individuals to 'produce' durable and effective 'personal resources such as competence (e.g., environmental mastery), meaning (e.g., purpose in life), optimism (e.g., pathways thinking), resilience, self-acceptance, positive relationships, as well as physical health', resources 'upon which people draw to navigate life's journey with greater success'" (Friedrickson 2013, s. 3, her citeret fra Cabanas 2018, s. 189).

Tidligere dominerende psykologiers interesse for menneskers lidelser, udviklingsproblemer og -kriser, f.eks. psykoanalysens, er fraværende i den positive psykologi. Cabanas argumenterer imidlertid for, at den positive psykologi er med til at skabe sine egne nye former for lidelse, utilfredshed og social adskillelse (ibid., s. 192), fordi det nu er det enkelte individs eget ansvar at blive kompetent på den rigtige og autentiske måde, sund, livsstærk, lykkelig og fuld af håb.

Hvis vi vender tilbage til Reckwitz, kan vi se, at han beskriver, hvordan mennesker oplever de ikke tilsigtede følger. De mangler i vid udstrækning erfaringer med at kunne rumme og håndtere negative oplevelser, følelser og skuffelser. Men affekter af alle arter trænger sig fortsat på i alle mulige sammenhænge og resulterer i stadig flere affektive ambivalenser. Mennesker har grundet den ensidige træning i og socialisering til alene at orientere sig imod det 'positive' vanskeligt ved at rumme, begribe og

håndtere ambivalenser og skuffelser. Autenticitet betragtes i nutiden som en entydig positiv værdi og fungerer som ideal for forældrene, for barnet og for den professionelle. I nutiden kan jagten på autenticitet imidlertid også betragtes som tilpasning til det affektive samfund og dermed kapitalismens fortsatte vækst. Selvrealisering, autenticitet og singularisering er blevet samfundsmæssige strukturkrav, som stiller både børn, elever, forældre, pædagoger og lærere over for nye udfordringer med forventninger om konstant lyst til læring og gode læringsmiljøer. Det burde give anledning til at stille spørgsmål om affekter på nye måder. I nutidens skole og institutioner såvel som i familierne dominerer imidlertid en psykologi, hvor det positive fungerer som en sjældent diskuteret norm for god opdragelse og undervisning. Her er det i dag typisk den positive psykologis sprog, der dominerer, uden at denne psykologis videnskabelige forudsætninger og betydning bliver diskuteret.

Et enkelt eksempel er den store betydning, som positiv 'trivsel' tillægges som en helt afgørende parameter for kvalitativ god pædagogisk praksis, manifesteret i alle mulige trivselsmålinger, trivselsundersøgelser og dogmet om, at trivsel er en afgørende forudsætning for læring. Trivsel indgår også i den lovgivning, der styrer folkeskolen og daginstitutionerne, og trivselsmålinger prioriterer uden diskussioner det positive, 'det glade barn' (Nyvang & Vallgård 2018). Måske denne afgrænsede og ensidige fokusering på trivsel er med til at skabe affektive udfordringer – frem for at løse dem? Udbredelsen af aktiviteter og øvelser i mindfulness i skole og institutioner kan ligeledes betragtes som udtryk for, at de

Autenticitet er blevet et selvfølgeligt ideal og en opdragelsesnorm, som ikke er uden omkostninger.

positive følelser indgår som selvfølgeligt indhold, som institutionaliserede forholdemåder og påvirkningsformer. Der foregår sjældent problematiseringer og mere grundlæggende diskussioner af disse prioriteringer – hvordan de er med til at påvirke børnene, det pædagogiske arbejde, professionerne og måderne, hvorpå det forstås, og ikke mindst hvilke problemer de skaber?

Den tredje problematik: Klasserelaterede forskelle gælder også følelser
Klasserelaterede og kultursociologiske forskelle, der relaterer sig til børn og familier, er gennem tiden blevet belyst og undersøgt grundigt empirisk og teoretisk, jf. Pierre Bourdieus og Basil Bernsteins arbejder. At betragte affekter og følelser ud fra klassespecifikke perspektiver er imidlertid i mindre grad blevet undersøgt teoretisk og systematisk. Jeg har allerede været inde på, at selvrealisering og autenticitet kan beskrives som romantisk

prægede humanistiske idealer. Reckwitz beskriver, at selvrealisering og autenticitet ikke står alene, men at den:

”nye middelklassens opdragelsespraksis kombinerer to centrale orienteringer i den singularistiske livsstil, nemlig verdensnær selvrealisering og statustilegnelse. Idealet om barnet, hvis udvikling skal fremmes på intensiv vis, dækker over forestillingen om, at barnet selv skal udfolde sit jeg og ”opdyrke det. Ifølge denne tankegang sker barnets selvudfoldelse inden for rammerne af et åbent og positivt forhold til verden, og den fordrer en opdragelse, der på en legende måde bringer barnet i berøring med verden i al dens mangfoldighed i form af sport, rejser, naturoplevelser osv. Denne opdragelse er dog kendetegnet ved, at selvrealiseringen på den ene side opfattes som en værdi i sig selv, mens det på den anden side opfattes som at skabe de kompetencer, der skal sikre en skole- og

erhvervsmæssig succes. Barnet bliver dermed en fremtrædende genstand for postborgerlig statusoverførelse” (Reckwitz 2019, s. 295).

Citatet understreger, at autenticitet er et ideal, en værdi og norm, der fremstår som en almen menneskelig kvalitet. Men kigger vi nærmere efter, viser der sig at være særlige klasserelaterede omstændigheder, jf. ’den nye middelklassens opdragelsespraksis’, der tilsyneladende skal til, for at den lader sig realisere, når det samtidig skal kombineres med orienteringen imod den statustilegnelse, der skal forberede barnet og den unge til at opbygge den relevante kulturelle kapital.

Bourdieu (2000, s. 165-166) beskriver, hvordan det emotionelle kan betragtes som indvævet i habitus. Hermed lægger han vægt på det emotionelles kropsliggørelse og peger på, at det emotionelle hos mennesker forstås som opbygget

over flere generationer. Den lange konstitueringshistorie rummer umiddelbart glemte men fortsat virksomme orienteringer, prioriteringer og vurderinger (Scheer 2012; Reay 2015). Det betyder, at et menneskes emotionelle liv skal betragtes som langt mere komplekst, sammensat og modstridende, afhængigt af egne og flere generationers livserfaringer, -orienteringer og -vurderinger. Det er en opfattelse, der adskiller sig fra den positive psykologis måde at kategorisere menneskers følelser på. Illouz foreslår inspireret af Bourdieu betegnelserne ’emotionelt felt’, ’emotionel kapital’ og ’emotional competence’ (Illouz 2007, s. 63).

”Like cultural competence, emotional competence is translatable into a social benefit, as professional advancement or social capital. Indeed, for a particular form of cultural behaviour to become a capital, it must be convertible into economic and social benefits: it must be convertible into something that agents can play with in a field, that will give them a right of entry, or will disqualify them, or help them seize what is at stake in that field. Even more than traditional forms of cultural capital – such as wine-tasting or familiarity with high culture – emotional capital seems to mobilize the least reflexive aspects of habitus. It exists in the form of ”longlasting dispositions of mind and body” and is the most ”embodied” part of the embodied forms of cultural capital” (ibid., s. 63-64).

Illouz foreslår at betragte emotionel kapital som en del af eller et aspekt ved kulturel kapital, indlejret i de mindst refleksive dele af det, som betegnes som habitus. Wetherell foreslår som allerede nævnt betegnelsen ’affective practice’

(Wetherell 2012, s. 23). Hun interesserer sig også for det affektive i relation til sociokulturelle forskelle, hvor hun bl.a. inddrager sociologen Beverly Skeggs. Skeggs kritiserer Bourdieus beskrivelser af middelklassehabitus og -værdier for kun i ringe grad at være opmærksom på emotioner, som de fungerer i arbejderklasseregime. Derfor har hun foreslået en sondring mellem affekter i relation til sociale klasser:

”For the middle classes, Skeggs argues, affects are mobilised as part of exchange relations. Affect and identity are caught up in complicated strategic work to create and maintain a valued self that might achieve, and then hold on to, valued social locations. For the working classes, in contrast, affect is pure ’use-value’ rather than exchange-value. This is emotion for its own end in authentic response to social conditions. Features of working-class life such as anti-authoritarianism, humour, rage, indignation at unfairness, and communal loyalty are forms of affective energy performed not to accrue value but for their own sake as responses to social injustice due to accidents of birth and social location” (Wetherell 2012, s. 114).

Forskellene tegnes her ganske hårdt op, og man kan uden tvivl anfægte disse meget entydige modstillinger, ligesom man kan spørge til, hvilke lande og historiske tider der tales om. Det er imidlertid en interessant og også tidligere set forskelsmarkering. Den berøres også af Nielsen, som beskriver, hvordan selvbeherskelse og affektkontrol ud fra sociologen Norbert Elias’ civilisations-teori har en lang forhistorie og samtidig udgør et væsentligt udgangspunkt for at forstå og forklare den nutidige

samfundsmæssige affektregulering. Han understreger de dynamiske samspil mellem klasserne, nemlig en væsentlig dynamik imellem de ’civiliserede’ befolkningsgrupper og de mindre civiliserede eller ’uciviliserede’ befolkningsgrupper (Nielsen 2021, s. 47). Således lægger de ’civiliserede’ grupper afstand til de ’uciviliserede’, mens det modsatte også finder sted:

”Den dag i dag rummer også de senmoderne velfærdssamfund underklasse miljøer, hvor fysisk kontrol og umiddelbar udlevelse af affektimpulser er centrale elementer i kulturen. Det er således karakteristisk, at disse miljøers samfundsbillede skelner dikotomisk mellem ’dem deroppe’ og ’os hernede’ som statiske kategorier, som det hverken er muligt eller ønskeligt at forandre. Dette selv billede som fastlåst på bunden af samfundet slår igennem i disse miljøers opdragelsespraksis i form af mindre konsekvente, målrettede indgreb over for børnenes umiddelbare affektytringer og dermed mindre ansporing til udvikling af langsigtet, strategisk kalkulerende selvkontrol og behovsudskyldelse” (ibid., s. 48).

Hvordan fungerer disse differentieringer så i hverdagen? For at belyse det har sociologen Annette Lareau gennemført et langtidsstudie, hvor sociokulturelle forskelle i en amerikansk kontekst undersøges i tre omgange først rapporteret i 2003, hvor børnene var 10 år gamle, siden i 2011, da de var 19-20 år, og igen i 2015, hvor de havde nået de 30 år (Lareau 2003, 2011, 2015). Lareau har fulgt de samme børn og kan derfor ret nuanceret udpege, hvilke forhold og processer der i deres kompleksitet og sammenfiltrering fremstår som vigtige.

Hun opsummerer dem i tre punkter:

“First, the middle class young adults had more knowledge of the “rules of the game” regarding how institutions worked (e.g. how to drop a class, what grades are necessary for admission to medical school, and how to secure a job in a professional field) than did the working-class and poor youth. Second, the middle class young adults displayed more of a sense of entitlement to ask for help from teachers, coaches, and mentors than did their working-class counterparts. The working-class and poor youth who managed to persist in college reported feeling “shy” and uncomfortable seeking help. Third, beyond having generalized knowledge, when faced with a problem related to an institution, middle-class young adults drew on prior experience with and knowledge about the workings of institutions and frequently succeeded in getting their preferences and needs accommodated by the institutions; working-class and poor young adults were less knowledgeable about and more frustrated by bureaucracies. They usually failed to gain accommodations” (Lareau 2015, s. 2).

Lareaus grundlæggende inspiration fra Bourdieu er her tydelig. Habitus og felt er med til at strukturere og forme analysen, og dermed også den vigtige betydning af samspillet her imellem, f.eks. om man kan 'læse spillet'. Habitusbegrebet rummer både kognitive, affektive og perceptuelle perspektiver, dvs. viden, kendskab og kunnen, tillid og selvtillid, følelser og den selvfølgelighed, der ageres ud fra. Der tilbagestår dog et fortsat arbejde med at udvikle Bourdieus begreber med det affektive (Threadgold 2020).

Diskussion

I forlængelse af Wetherells brede affektbegreb foreslår Nielsen fire forskellige underkategorier med henblik på at indkredse affekternes forskellige former og udtryk. Han skelner imellem emotion, følelse, stemning og atmosfære.

“Emotion: det kropslige potentiale (neuralt og somatisk, med indskrifter af livshistorisk erfaring) for forskellige subjektive tilstande.

Følelse: bevidst oplevet, refleksiv subjektiv tilstand. Forbundet med et specifikt objekt eller en specifik forestilling.

Stemning: bevidst oplevet, førrefleksiv subjektiv tilstand. I modsætning til følelse diffus og uden objekt. Integrerer alle sansede fænomener i en subjektiv helhedsoplevelse.

Atmosfære: kollektiv stemning, der omslutter aktørerne i et socialt rum og udstyrer dem med en fælles helhedsoplevelse på én gang subjektiv tilstand og objektivt forhold” (Nielsen 2021, s. 22).

På den ene side kan sådanne sondringer medvirke til at gøre affektiv praksis mere nuanceret og håndgribelig. På den anden side er der tale om sondringer, der hverken er specielt skarpe eller bygger på et klart teoretisk fundament. De er dog interessante og sandsynligvis relevante forsøg på at indkredse nogle af de *flere forskellige* former, hvorved det affektive fungerer.

Opsummerende har jeg i denne artikel beskrevet, at det affektives mere centrale placering rejser en række grundlæggende spørgsmål for de pædagogiske

professioner. Det drejer sig om nogle relativt nye eller skærpede vilkår og betydningen heraf.

For det første: Hvor det affektive hidtil umiddelbart er blevet kategoriseret som en lang række afgrænsede følelser, f.eks. (u)tryghed, skam, stolthed og glæde, så er spørgsmålet, der nu rejser sig, hvordan man kan kategorisere og håndtere affekter, når de er allestedsnærværende og tæt forbundne med og afhængige af kapitalisme og forbrug. Singularitet og autenticitet fungerer som selvfølgeliggjorte og tilsyneladende efterstræbelseværdige idealer mellem mennesker, og den enkelte vil selv stræbe efter dem. For det andet rejser jeg spørgsmål om, hvilken betydning den ensidige opmærksomhed på positive følelser og affekter har, og hvilke perspektiver der kunne ligge i alternativt at kategorisere og håndtere affekter og følelser bredere og mere nuanceret end dem, der kan betegnes som 'positive'. For det tredje konstaterer jeg, at der er tendens til at opfatte, undersøge og beskrive menneskers affekter og følelser, som var de ensartede uanset klasses tilhørsforhold og heraf følgende forskellige livserfaringer – som om alle menneskers affektive og følelsesmæssige livsmuligheder er de samme. Det rejser spørgsmål om, hvilken betydning det kan få for forståelsen af velfærdsprofessioners arbejde, hvis man snarere prøver at kategorisere og håndtere affekter og følelser som socio-kulturelt differentierede.

Kan og bør man f.eks. som professionsarbejder have kendskab til, hvordan børns, unges og voksnes affekter og affekt-mønstre fremkommer og fungerer – også når de i høj grad er sammenvævede med deres forbrugspraksis? Og i givet fald

hvordan? Når affekterne f.eks. konstrueres ud fra den logik, der er relevant, når bl.a. computerspil og digital kommunikation skaber affekter – forhold, der umiddelbart ligger langt fra de pædagogisk professionelles traditionelle domæner?

Autenticitet er blevet et selvfølgeligt ideal og en opdragelsesnorm, som ikke er uden omkostninger. Kan og bør professionsarbejdere forholde sig eksplicit, diskuterende og kritisk til autenticitetsregimets dominans? Hvordan kan det i givet fald reflekteres, når det er blevet en så vigtig norm og konkurrenceparameter og noget, som mange tilsyneladende har lært at holde af?

Den positive psykologi dominerer befolkningens og professionsarbejdernes forståelse af mennesker, relationer og 'det gode liv'. Det er en forståelse, der forekommer rigtig og selvfølgelig, selv om den samtidig medvirker til at skabe problemer, bl.a. ved at gøre det van-

skeligt at forholde sig til andet end 'de positive følelser'. Det er en forståelse, der reducerer mulighederne for en bredere og mere nuanceret forståelse. Kan og bør professionsarbejdere diskutere den positive psykologis dominans på det pædagogiske område og opsøge andre forståelsesrammer, der kan udfordre den positive psykologis herredømme?

Affekter er sociokulturelt forskelligartede og medvirker til den sociale reproduktion af ulige muligheder. Der er systematiske mønstre i, hvordan det affektive 'virker' i forskellige sociale sammenhænge, hvor et relevant begreb derfor kunne være 'emotional kapital'. Kan opmærksomheden om dette begreb hjælpe professionsarbejdere til at orientere sig og få blik for de forskelligartede sociale mønstre, som de bevæger sig rundt i? Kan og bør professionsarbejdere i højere grad forholde sig til børn og elever samt sig selv ud fra et bevidst affektivt sociokulturelt tilhørsforhold?

Afslutning

Artiklen har udpeget en række ændrede samfundsmæssige omstændigheder og peget på en række mulige mere grundlæggende spørgsmål, som professionsarbejdere kan stille. Det er som nævnt ikke artiklens ærinde at besvare disse spørgsmål i denne sammenhæng, men alene at beskrive og begrunde deres relevans.

Affekter er blevet betragtet som aspekter af social praksis. Hvis professionsarbejderes diskussioner af det affektive alene fokuserer på ekspliciterbare følelser, kan det medføre, at store dele af hverdagens affektive perspektiver og processer ikke identificeres og tages i betragtning – og dermed forstås og handles der ud fra forenkende eller uhensigtsmæssige forestillinger og modeller.

REFERENCER

- Andersen, Peter Østergaard (2018). *Følelser og pædagogik i samfundsteoretisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Beckem, Zvi & Zembylas, Michalinos (2018). *Psychologized Language in Education*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, Pierre (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bowlby, John (1994). *En sikker base*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Cabanas, Edgar (2018). "Psytyzens", or the construction of happy individuals in neoliberal societies. I: Illouz, Eva (red.), *Emotions as Commodities. Capitalism, Consumption and Authenticity*. London & New York: Routledge.
- Danziger, Kurt (1997). *Naming the Mind*. London: Sage.
- Friedrickson, Barbara L. (2013). Updated thinking on positive ratios. *American Psychologist*, 68, 814-822.
- Goleman, Daniel (1997). *Følelsernes intelligens*. København: Borgen.
- Illouz, Eva (2007). *Cold Intimacies. The Making of Emotional Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Illouz, Eva (red.) (2018). *Emotions as Commodities. Capitalism, Consumption and Authenticity*. London & New York: Routledge.
- Lareau, Annette (2003). *Unequal Childhoods. Class, Race and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lareau, Annette (2011). *Unequal Childhoods. Class, Race and Family Life* (2. udg.). Berkeley: University of California Press.
- Lareau, Annette (2015). Cultural Knowledge and Social Inequality. *American Sociological Review*, 80(1), 1-27. DOI: 10.1177/00031224414565814.
- Nielsen, Henrik Kaare (2021). *I affekt. Studier i senmoderne politik og kultur*. Aarhus Universitetsforlag.
- Nordenbo, Sven Erik (1987). Pædagogik, følelser og sprog – om muligheden af en "følelsernes pædagogik". *Skolepsykologi*, 24(4), 235-263.
- Nyvang, Caroline & Vallgård, Karen (2018). Lykkeimperativet i folkeskolen. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 27, 16-21.
- Peterson, Christopher & Seligman, Martin E.P. (2004). *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. New York: Oxford University Press.
- Reay, D. (2015). Habitus and the psychosocial: Bourdieu with feelings. *Cambridge Journal of Education*, 45(1), 9-23. DOI: 10.1080/0305764X.2014.990420.
- Reckwitz, Andreas (2019). *Singulariteternes samfund. Om modernitetens strukturændringer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Scheer, Monique (2012). Are emotions a kind of practice (and is that what makes them have a history)? A Bourdieuan approach to understanding emotion. *History and Theory*, 51(2), 193-220.
- Threadgold, Steven (2020). *Bourdieu and Affect*. Bristol: Bristol University Press.
- Wetherell, Margaret (2012). *Affect and Emotion. A New Social Science Understanding*. London: Sage.